

La interpretació de la imatge. Entre memòria, estereotip i seducció

JOLY, M.

La interpretació de la imatge. Entre memòria, estereotip i seducció. Barcelona: Paidós, 2003 ISBN 84-493-1439-9

per Fernando de Felipe, professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, Universitat Ramon Llull (URL)

En un moment editorial en què la major part de les publicacions relacionades amb els estudis universitaris sobre comunicació acaba adquirint l'aspecte sospitos i acomodatici dels manuals d'autoajuda més comercials (són multitud els títols que parlen de com fer guions per a cinema i televisió, com mesurar audiències, com produir pel·lícules, etc.), cal agrair que la col·lecció Paidós Comunicació, dirigida amb tanta voluntat com rigor per Josep Lluís Fecé i José Manuel Pérez Tornero, segueixi entestada a demostrar la seva infrangible vocació acadèmica i, ahora, posi al dia el nostre malparat mercat editorial pel que fa a bibliografia especialitzada.

La referència 144 d'aquest catàleg tan imprescindible és la titulada *La interpretación de la imagen*, un estudi sistemàtic elaborat a partir de textos anteriors per l'autora, la professora Martine Joly de la Universitat Michel de Montaigne-Bordeus III. L'estudi planteja el problema espinós –perquè no s'ha resolt– de fins a quin punt la interpretació dels missatges visuals i audiovisuals que ens envolten i, suposadament, ens determinen simbòlicament, pot arribar a dependre del nostre sistema de creences apriorístic o de la nostra memòria afectiva més que no pas, tal com se solia pensar, de les seves estratègies unilaterals de transmissió (la vella idea del context de producció i recepció). De fet, el títol original del llibre que aquí ens ocupa, *L'image et son interpretation*, és segurament més coherent amb la seva línia argumental, molt més conceptual i abstracta, que el que es pot derivar de la traducció lleugerament desencaixada al castellà que se n'ha fet, orientada, potser de forma interessada, a realçar-ne la instrumentalitat (malauradament, sembla que l'ombra comercial dels manuals és massa allargada).

Val a dir que la nostra no és una crítica *stricto sensu* (com la que coincideix amb l'aparició al mercat d'un títol nou), ja que el llibre de Joly porta publicat més d'un any. La nostra

intenció és més aviat reflexionar en paral·lel i a partir d'allò que en aquest volum tan preuat es proposa, i aprofitar precisament el vol que puguin haver aconseguit en la seva aplicació més immediata els estimulants arguments i les més que heterodoxes conclusions que presenta. No hi ha dubte que el tema que l'autora tracta (de resoldre) en les seves pàgines, el problema de la interpretació i l'anàlisi dels missatges audiovisuals, ja s'ha plantejat una i mil vegades amb anterioritat per tot tipus d'autors, des de les perspectives més variades i a través de diferents èpoques. Ella mateixa repassa algunes de les escoles més importants de pensament que, des de temps immemorials, han consagrat els esforços epistemològics a una tasca tan noble com ingrata –ja que és eternament inconclusa–, examinant amb rigor autèntic tant els seus encerts com els fracassos més sonats, i oferint de pas al lector no iniciat en el tema una mena de vademècum crític en què les obres de referència se succeeixen en un perfecte ordre i concert bibliogràfic. Deixant clar en tot moment el seu deute formatiu amb la (primera) semiòtica, l'autora s'esforça per posar al dia una disciplina tan injuriada com aquesta evitant caure en l'estèril i abstret debat terminològic, debat que no fa més que immobilitzar la seva anhelada instrumentalitat. A canvi proposa una actitud/activitat crítica que, sense deixar de ser rigorosa en cap moment, resulta molt més oberta i comprensible per al lector o lectora potencial. Perquè si una obra com aquesta serveix per a alguna cosa és, precisament, perquè les seves propostes puguin finalment ser revisades, provades, jutjades i posades en crisi per totes les persones que s'hi apropin amb l'esperança de trobar-hi un model metodològic definitiu, és a dir, aplicable, contrastable i incontestable.

No hi ha dubte que els (tres?) darrers anys han estat especialment convulsos, extrems i contradictoris pel que fa als missatges audiovisuals. Missatges típicament postmoderns que han pogut adquirir un caràcter indistint i fins i tot intercanviable d'advertència, prova, hipòtesi, propaganda o simulacre, i que van des de les colpidores seqüències de l'11 de setembre novaiorquès a la retransmissió en *dirigit* directe de les guerres de l'Afganistan o l'Iraq; dels falsos documentals (*mockumentaries*) que inunden i contaminen sense manies el camp de la ficció als pamflets benintencionadament maniqueus de Michael Moore; de la *mediaidiotitzada* campanya presidencial nord-americana a

la manipulació informativa de l'11-M; de l'emergència de nous infonenens representacionals (videojocs, internet) als codis d'autoregulació televisiva que tot just comencen a fer les primeres passes; de la imparable emergència del nou cinema digital a la mort del concepte mateix d'autoria fílmica.

Joly vertebrava la seva obra a partir d'una tesi que, no pel fet de ser coneguda, resulta menys estimulante: contra el que se sol afirmar, les imatges, com a textos descodificables, adquireixen als ulls de l'espectador o l'espectadora una independència imprevista pel que fa al seu sentit últim. Un sentit que el lector, convertit en usuari capritxós d'aquestes imatges, modela al seu gust més enllà de les expectatives d'interpretació que l'autor hi hagi dipositat sobre la base del context de producció o recepció. Com a textos complexos, les imatges (d'arrel literària, fotogràfica, fílmica o televisiva) adquireixen ràpidament una vida pròpia que articula sentits, relacions o vincles afectius que no estaven programats *a priori*, i es converteixen en projectes de sentit tan autònoms com contradictoris, la memorització dels quals es modula a partir d'estratègies complexes d'identificació que no fan sinó constatar la seva precària transcendència. Interpretar les imatges no vol dir només analitzar-les, descobrir-ne el sentit últim, unidireccional, hegemònic. *Interpretar* les imatges significa primer de tot *entendre* com aquestes acaben establint sofisticats compromisos de lectura, valors d'ús que, no pel fet de ser evidents, anul·len o desplacen la seva esquivia i arbitrària potencialitat. Plantejat el problema des d'aquesta perspectiva, no hi ha dubte que el projecte metodològic de Joly pren un relleu especial en aquells moments en què es resigna a assumir la inconsistència del sentit com a punt de partida, i no, com s'ha fet sovint, com a renúncia final acceptada.

Aquesta estratègia es revela en tota la seva plenitud instrumental en el moment en què és sistemàticament aplicada al mitjà cinematogràfic, àmbit de significació especialment inestable atesa la seva naturalesa etèria i les múltiples contaminacions i interferències que pateix. Contra tot pronòstic, la interpretació fílmica és en rigor una activitat que té molt més a veure amb la deriva hermètica que amb el positivisme del mètode científic. Aquesta idea, àmpliament acceptada ja entre els investigadors de tot el món, se segueix posant en dubte avui dia, si és que no es nega obertament, per part de la que anomenarem

comunitat crítica, el col·lectiu professional altament corporativista que exerceix la tasca inconscient però molt vehement de sapa conceptual des d'aquells púlpits de l'orientació en el consum en què s'han acabat convertint les pàgines dels diaris, les revistes especialitzades o els programes que des de la ràdio i la televisió s'ocupen d'aquests assumptes. Allunyada per sempre de les seves arrels romàntiques (Baudelaire, Benjamin, etc.), despolititzada fins a la nàusea i dominada en el seu irreversible procés de desideologització per la *jurisprudència* fèrria del mercat, la crítica contemporània es limita majoritàriament a servir d'aplicada corretja de transmissió entre la indústria i el públic. Un públic que, al seu torn, busca en tota crítica una espècie de guia de consum, d'opinió autoritzada que orienti la seva inversió —que no immersió— cultural i dibuixi a grans trets els valors i els sentits que sospita que pot amagar qualsevol obra/text, i que li han de servir de base tant per assegurar-se'n el gaudi personal —que ja no intransferible—, com per ubicar-lo en un corrent d'opinió, preferentment majoritari, que atorgui al seu exercici com a consumidor un cert caràcter de senyal d'identitat, d'adscripció a una determinada comunitat d'iniciats. Això explica la predisposició cada vegada més evident dels crítics de qualsevol mitjà a elaborar, com si es tractés d'expendre certificats de qualitat, interminables llistes amb el millor i el pitjor de qualsevol gènere, any, estil o tendència. Lluny de circumscriure's a l'àmbit de la premsa especialitzada, aquesta pràctica ha acabat afectant lamentablement el mercat bibliogràfic del nostre país, com es pot comprovar per exemple en el mercat editorial dedicat al món del cinema, cada vegada més congestionat i superficial, on els títols més venuts solen ser monogràfics pretesament enciclopèdics que s'anuncien sense manies com *les cent millors pel·lícules de tal o tal altre gènere*.

Per tant, crítica i interpretació es presenten als ulls del públic com activitats gairebé excloents, ja que tot intèrpret ha d'assumir des del principi la seva futura però digna derrota a l'hora de desxifrar o descobrir definitivament el sentit ocult de qualsevol obra. El crític, al contrari, tendeix a justificar la seva mala consciència proclamant la inutilitat d'aquesta vocació hermètica (incompleta i insatisfactòria quasi per defecte), sabent-se observat des de la distància per un consumidor/usuari (el seu veritable públic) que tan sols desitja claus immediates i *mac-opinions* prèviament

mastegades i de digestió fàcil. La transcendència i el rigor analítics es consideren, avui dia, sinònims de pesadesa acadèmica i consum cultural antiquat, eines i actituds fetes per elitistes i per a elitistes.

Per tot això resulta realment estimulante que una obra com la de Joly s'entesti a agafar el toro per les banyes i demostrï que la interpretació dels textos que habiten i saturen la nostra iconosfera actual no és ni ha de ser mai una ciència exacta (quantificable, verificable, dogmàtica), i que les variables que condicionen l'anhelat resultat final (la revelació d'una veritat oculta darrere de la superfície d'una altra obra) són tan permeables, insospitades, esquives i difícils de predir que qualsevol intent de sotmetre-les al dictat d'una metodologia restrictiva no pot sinó acabar amb el més descoratjador dels fracassos. La pràctica de la interpretació, tant si es vol com si no, va molt més enllà del limitat camp d'anàlisi al qual ens tenen acostumats les metodologies d'arrel acadèmica. Els vincles simbòlics i perceptius que qualsevol imatge (ja sigui pictòrica, publicitària, fotogràfica, literària, fílmica o infogràfica) estableix amb el nostre imaginari responen a factors d'identitat/identificació que rauen directament en la nostra memòria, territori especialment capritxós, sinuós i evasiu pel que fa a afectes i indiferències. Pretendre interpretar qualsevol text deixant de banda aquesta consideració prèvia equival, i dispenseu-me el símil borgesian, a intentar desxifrar la naturalesa del temps desmuntant rellotges i tornant-los a muntar sense que ens en sobrin peces. El sentit final de qualsevol text respon en última instància al valor d'ús que aquest aconsegueixi assolir entre aquells als quals va destinat, més enllà fins i tot de les legítimes intencions de l'autor o de les obscures motivacions dels seus canals de distribució. Poques vegades, per exemple, es qüestiona l'*envelliment* del sentit (primigeni) de qualsevol obra. Hauríem de ser capaços d'inferir el desenvolupament que el text ha sofert des del mateix moment de la seva creació, en el qual conflueixen tant les intencions de l'autor com les condicions de producció o la seva primera etapa de recepció. La *solera* del producte és quasi tan important com la previsió del seu ràpid envelliment. Només d'aquesta manera, si som capaços de valorar-la, estarem capacitats per arribar a la possible *essència* (inamovible, intransferible i inqüestionable) que sembla intrínseca a tota obra artística. Sense entendre aquest punt, no aconseguirem ni tan sols

traspasar la pell de fenòmens com el cinema de culte, el *fandom*, la música *indie*, la contracultura o la intertextualitat, formes d'expressió i recepció artística dessacralitzadores que fan de l'obra no ja una unitat de destí, sinó un autèntic grau zero de l'escriptura. Perquè tot procés de lectura comença, com molt bé saben no pocs artistes i cada vegada més especialistes, per un procés previ de reescriptura.

Vist des d'aquesta perspectiva, el llibre de Joly, sense arribar en el fons a cap port, segueix reivindicant la navegació a través dels textos, la pèrdua rigorosa, resignada i gairebé ascètica per l'oceà de la significació. Que ningú busqui en aquesta obra un manual d'ús, ni un marc de referències fàcilment extrapolables a altres textos, a altres àmbits. La imatge, tingui la naturalesa, el format, el canal o el vehicle que tingui, segueix negant-se a atorgar-nos, encara avui, la possibilitat de tenir l'última paraula.